

Biblioteka
INCUS

TIM *press*

Boris Kozjak

KOCKANJE

Od dokolice do socijalne patologije

Sociološki aspekti

Zagreb, 2016.

Predgovor

Kockanje je gotovo univerzalna aktivnost kojom su se ljudi bavili tijekom cjelokupne povijesti u različitim kulturama i u potpuno odvojenim društvenim skupinama. Tisućama godina ljudi kockaju radi uživanja i bijega od stvarnosti, da bi osvojili nešto novca, da bi stekli ugled, da bi se družili – popis je raznovrstan gotovo koliko i same igre na sreću. Međutim, usprkos ovoj heterogenosti jedna karakteristika je zajednička svim oblicima kockanja, a to je redistribucija vrijednosti (obično novca) po sustavu sreće. Iako mjera vrijednosti i postotak sreće mogu značajno varirati, prisutnost oba parametra neophodna je za postojanje kockanja.

Ovaj rad istražuje neke bitne sociološke aspekte kockanja i to sa stajališta kako sociologije religije, sociologije medija, sociologije prava i historijske sociologije, tako i sa stajališta nekih drugih znanstvenih disciplina čija se istraživačka polja na određeni način preklapaju sa sociologijom (kao što je npr. socijalna patologija i dr.).

Da bi se sociolozi u budućnosti mogli „bezbržiije“ baviti ovim posebnim područjem čovjekove dokolice, ali i patologije, knjiga je podijeljena u tri dijela.

Prvi dio bavi se poviješću kockanja i teorijskim pristupima tom društvenom fenomenu. U njemu se nalaze i definicije temeljnih pojmova iz oblasti sociologije kockanja. Naime, za razumijevanje ovako dugovječnog opstanka kockanja kroz povijest i to usprkos svim osudama i zabranama koje su ga pratile od samog početka, od bitnog je značenja poznavanje njegove povijesti, jer kockanje je staro kao i ljudsko društvo. To je ujedno bio i glavni motiv za izradu povijesnoga pregleda razvoja kockanja na tlu Hrvatske, ali i šire. Pregled najpoznatijih socioloških teorija o kockanju čini sljedeći segment ovoga dijela knjige. Pregledom su obuhvaćena 24 autora koji su se bavili istraživanjem kockanja. Pregled nije imao cilj obuhvatiti sve znanstvenike iz ovoga područja, već izdvojiti

one čiji je doprinos razvoju sociološke misli o kockanju bio najveći. Posljednji segment prvoga dijela knjige odnosi se na kraći prikaz socioloških istraživanja kockanja u Hrvatskoj.

Drugi dio knjige odnosi se na autorova istraživanja kockanja koja je proveo u posljednjih nekoliko godina. Prvo istraživanje bavi se analizom stavova vjerskih zajednica u Hrvatskoj o kockanju. Poznata je činjenica kako nemali broj igrača u nas (što je rezultat nekih prethodnih istraživanja njihove religioznosti) smatra kako im religija pomaže kod sudjelovanja u igrama na sreću. Takav stav igrača bio je povod da se detaljnije istraži odnos vjerskih zajednica u Hrvatskoj prema kockanju. Predmet drugog istraživanja je analiza napisa o kockanju i klađenju u hrvatskome dnevnom, tjednom, petnaestodnevnom, mjesečnom i višemjesečnom tisku u razdoblju od deset godina (u mjesecu studenom od 2001. do 2010.). Cilj analize bio je kvantificiranje zastupljenosti nekih relevantnih kategorija odnosno utvrđivanje sadržajne i tematske strukture priloga iz te djelatnosti u tisku. Treće istraživanje posvećeno je analizi pravnih propisa na tlu Hrvatske u posljednjih tisuću godina. U svim povijesnim razdobljima pravni propisi su određivali uvjete pod kojima je bilo moguće organizirati kockanje i utvrđivali sankcije za one koji ih se nisu pridržavali. Ili drugim riječima, oni su bili taj temeljni čimbenik koji je presudno utjecao na razvoj igara na sreću. Četvrto istraživanje bilo je usmjereno na analizu patološkoga kockanja, njegove uzroke, njegovu pojavnost u svijetu, Europi i Hrvatskoj, na način njegova mjerenja i programe njegova suzbijanja.

U završnom poglavlju drugoga dijela knjige sažeti su rezultati svih istraživanja, ali i ponuđeni neki prijedlozi o tome kako dalje. Jedan od svakako najvažnijih ciljeva u daljnjem razvoju kockanja u nas je da se svim igračima koji to žele omogućiti da uživaju u kockanju jer danas znamo da ono služi, između ostalog, za zadovoljavanje osobnih i društvenih potreba koje se ni na koji drugi način ne mogu zadovoljiti. Ali da se istodobno stvaraju takvi društveni uvjeti u kojima će negativnih posljedica, a koje neizostavno prate prekomjerno kockanje, biti sve manje.

U trećem dijelu knjige, uz ostalo, objavljen je pregled pravnih propisa o kockanju, klađenju i igrama na sreću na tlu Hrvatske od 1919. do 2014. godine.

PRVI DIO

Povijest kockanja i teorijski pristupi

I. UVOD

Kockanje postoji otkako postoji ljudsko društvo. Ako se jedna (neproduktivna) ljudska aktivnost uspjela održati tijekom cjelokupne povijesti čovječanstva, tada je neophodno pretpostaviti da ona za pojedinca i društvo ima neko duboko, složeno i trajno značenje.

U tom kontekstu opravdano je pretpostaviti da kockanje ispunjava neke vrlo važne osobne i društvene potrebe koje se nisu mogle i koje se ne mogu zadovoljiti na drugi način.

Objašnjenja, kritike i, u novije vrijeme, znanstvene analize rekreativnoga, problematičnog i patološkog kockanja, uvijek su bile ugrađene u svoj odgovarajući društveno-povijesni kontekst. Kritičke analize kockanja, njihove brige i preokupacije pa čak i jezik kojim su izražene uvijek su oslikavale šire kulturološke procese. Istraživanje kockanja danas predstavlja jednako kompleksno i kontroverzno područje. Ono se sastoji od niza različitih teorijskih pristupa ovom fenomenu (kockanju kao igri, potrošnji, zabavi, akciji, frustraciji i bijegu, anomiji, otuđenju i dr.), od kojih ni jedan još uvijek nije uzeo u obzir sve kompleksnosti ove teme. Jedan od glavnih razloga tome zasigurno leži u različitim definiranju ovoga fenomena, ali i u nedostatku empirijskih dokaza.

Možda jedina stvar koja je tijekom povijesti bila jednako rasprostranjena kao kockanje je osuda te aktivnosti, a što je navuklo trajnu sjenku na njenu popularnost. Iako se terminologija rasprave mijenjala u skladu s društveno-povijesnom klimom, općenito je ton bio otvoreno negativan prema onome što se smatralo „devijantnom“ aktivnošću – posebice kada su kockari dolazili iz marginalnih ekonomskih skupina. Od pojave protestantizma u 16. stoljeću pa nadalje, igre na sreću bile su na Zapadu osuđivane kao grešne zbog njihovog podrijetva radne etike, prema kojoj su marljivost i napor trebali biti nagrađeni prikladnom razinom uspjeha i bogatstva. Nagrade za kockanje, s druge strane, dijele se isključivo na osnovi sreće i nemaju nikakve veze s naporom i zaslugama toliko da čak

naizgled prijete društvenoj hijerarhiji i ideologiji meritokracije i napornog rada na kojemu je ona zasnovana. Za vrijeme nešto sekularnijeg razdoblja prosvjetiteljstva, zapadna društva kritizirala su element iracionalnosti koji se pojavljivao u igrama na sreću. Vjerovanja u mistične sile poput sreće i sudbine, a ne u dinamične ideje o osobnim zaslugama i naporima, bila su u suprotnosti s idealima ljudskoga razuma i, zajedno s velikim gubicima i štetom koju su ove igre stvarale, predstavljale su antitezu društvenim vrijednostima tog vremena.

Razvoj industrijskoga društva tijekom 19. i 20. stoljeća oblikuje i dokolicu u njenome modernom smislu, pri čemu su presudnu ulogu imale socijalne i političke borbe radnika za ograničenje radnog vremena. Paul Lafargue zagovarao je skraćenje radnog vremena na dva do tri sata dnevno, a u oštrijem obliku – ukidanje rada i „pravo na lijenost“, smatrajući da je unutar kapitalističkoga sustava nemoguće provesti bilo kakvu reformu rada u pravcu njegove humanizacije (Lafargue, 1957:357-389). Suvremena sociologija dokolice razvila se iz industrijske sociologije tijekom razdoblja „društva obilja“ počevši od pedesetih, a posebno se širi osamdesetih godina prošloga stoljeća. Daljnje skraćivanje radnoga vremena nametnulo je i nove načine tematizacije dokolice: postavilo se, naime, pitanje čime ispuniti to naraslo slobodno vrijeme. Jedna od opcija bilo je i – kockanje.

Iako u pogledu načina korištenja dokolice sloboda izbora ima najveću ulogu, socijalni čimbenici također u znatnoj mjeri utječu na taj izbor. Ljudi, naime, odabiru određene aktivnosti koje se uklapaju u njihov osobni svjetonazor, životni stil i društvenu skupinu kojoj pripadaju. (Roberts, 1978:83). Podijeljena su i mišljenja oko toga je li rad ključni čimbenik koji oblikuje dokolicu populacije koja ima zaposlenje. U svim skupinama zanimanja gledanje televizije je najčešći način provođenja dokolice; konzumiranje alkohola, duhana, kockanje i seks također su vrlo popularni u svim strukturama zanimanja.

Clarke i Critcher smatraju da su dva najvažnija čimbenika za slobodno vrijeme postali država i kapitalistička poduzeća (Clarke, Critcher, 1985). Oba počinju igrati ključnu ulogu u definiranju sadržaja dokolice i određivanju mogućnosti koje su na raspolaganju. Država je, naime, oduvijek igrala važnu ulogu u „licenciranju“ određenih aktivnosti tipičnih za slobodno vrijeme, kao što su pubovi, barovi, kasina i kladionice, a „nepoželjne aktivnosti“ nisu mogle dobiti dozvolu za poslovanje.

Dokolicu je moguće razumjeti jedino proučavanjem u kontekstu određenog društva u kojem postoji. Ono što smatramo dokolicom i smisao dokolice s vremenom su se promijenili, i taj pojam ima pravo značenje samo u društvu u kojemu ga promatramo (Rojek, 1995:172).

SADRŽAJ

PREDOGOVOR	5
------------	---

PRVI DIO: Povijest kockanja i teorijski pristupi

I. UVOD	9
---------	---

II. METODOLOGIJA RADA	20
-----------------------	----

III. DEFINIRANJE POJMOVA	23
--------------------------	----

1. Kockanje	23
-------------	----

2. Patološko kockanje	24
-----------------------	----

3. Problematično kockanje	24
---------------------------	----

4. Kladjenje	24
--------------	----

5. Igre na sreću	25
------------------	----

6. Dokolica	25
-------------	----

7. Kasino	26
-----------	----

8. Kockarski automat ili automat za igre na sreću	27
---	----

9. Lutrijske igre	27
-------------------	----

IV. POVIJEST KOCKANJA	28
-----------------------	----

1. Povijest kockanja u staro doba	28
-----------------------------------	----

1.1. Kockanje u drevnoj Indiji	28
--------------------------------	----

1.2. Kockanje u staroj Grčkoj	30
-------------------------------	----

1.3. Kockanje u starome Rimu	32
------------------------------	----

2. Kockanje, kladjenje i kartanje u srednjem vijeku	36
---	----

2.1. Kockanje u srednjem vijeku	36
---------------------------------	----

2.2. Kockanje u europskoj srednjovjekovnoj svakodnevi	37
---	----

2.3. Kockanje u hrvatskoj srednjovjekovnoj svakodnevi	38
---	----

3. Podrijetlo i razvoj lutrije	39
--------------------------------	----

3.1. O podrijetlu lutrije	39
---------------------------	----

3.2. O konvencionalnoj lutriji u Europi i svijetu	40
---	----

3.3. O konvencionalnoj lutriji u Hrvatskoj	44
4. Kockanje od 17. do 19. stoljeća	45
4.1. Kockanje na francuskome dvoru u doba vladavine Luja XIV. i Luja XV.	45
4.2. Kockanje, hazardne igre i kartanje u kavanama Splita	47
4.3. Kockanje u starim zagrebačkim kavanama i krčmama	49
4.4. Kako je dobitak na lutriji utjecao na našu kazališnu povijest	53
4.5. Kockanje u kasinima i na automatima za igre na sreću	54
5. Kockanje u 20. i 21. stoljeću	55
5.1. Igre na sreću od 1. do 2. svjetskog rata	55
5.2. Igre na sreću od 1941. do 1945. godine	57
5.3. Igre na sreću od 1945. do 1980. godine	58
5.4. Igre na sreću od 1980. do 1991. godine	60
5.4.1. Igre na sreću koje je priređivala Lutrija Hrvatske	60
5.4.2. Tombole i druge igre na sreću koje su priređivale društvene organizacije	62
5.4.3. Priređivanje igara na sreću u igračnicama (kasinima) zatvorenog tipa	63
5.4.4. Priređivanje zabavnih igara na automatima	63
5.5. Igre na sreću, kockanje i klađenje od 1991. do 2012. godine	64
5.5.1. Hrvatska Lutrija	64
5.5.2. Kasina	65
5.5.3. Automati za igre na sreću	66
5.5.4. Sportsko klađenje	67
5.5.5. Problemi kockanja	68
V. SOCIOLOŠKE TEORIJE O KOCKANJU	70
1. Uvod	70
2. Thorstein Veblen: Teorija dokoličarske klase	76
3. George Simmel: Avantura	79
4. L. Levy-Bruhl: Primitivni mentalitet i kockanje	80
5. Edward Devereux: Kockanje i socijalna struktura	83
6. Irving Keneth Zola: Zapažanja o kockanju u okruženju niže klase	90
7. Robert Herman: Kockanje kao posao	94
8. Erving Goffman: Gdje je akcija?	97
9. Otto Newman: Sociologija kladionice	101

10. David Oldman: Sreća i vještina – jedna studija ruleta	105
11. Tibor Scitovsky: U potrazi za uzbuđenjem	108
12. David M. Hayano: Profesionalni kockar: slava, bogatstvo i neuspjeh	111
13. Henry Lessieur: Potjera ili nagon za izravanjem	114
14. Thomas Holtgraves: Kockanje kao prezentacija – samome sebi i drugima	117
15. Mark Griffiths: Ovisnost adolescenata o automatima s voćem	120
16. Sue Fisher: Sociološka tipologija mladih igrača	124
17. Glenn Walters: Kockarski životni stil	128
18. Gerda Reith: Doba šanse	132
19. Ritzer George i Stillman Todd: Moderni Las Vegas kasino-hotel – novi paradigmatški način potrošnje	135
20. Michael Walker: Medikalizacija kockanja kao „ovisnosti“	138
21. James C. Cosgrave: Kockanje, rizik i kasni kapitalizam	141
22. David Nibert: Državna lutrija i ozakonjenje nejednakosti	143
23. Jun Li: Ženski način kockanja i istraživanje prema spolu	146
24. Bo J. Bernhard, David R. Dickens, Paul D. Shapiro: Samačko kockanje	149
25. Per Binde: Sociološki pristupi kockanju	153
VI. SOCIOLOŠKA ISTRAŽIVANJA KOCKANJA U HRVATSKOJ	157
1. Uvod	157
2. Sociološko istraživanje ponašanja u igri na automatima koji isplaćuju novčani dobitak	160
3. Igre na sreću: Omnibus anketa VI/1986.	165
4. Osnovna obilježja igrača i vrste igara na sreću	167
5. Istraživanje tržišta igara na sreću na primjeru Sportske prognoze	172
6. Istraživanje tržišta igara na sreću u Republici Hrvatskoj	174
7. Istraživanje tržišta igara na sreću i nagradnih igara	178
8. Obilježja kockanja zagrebačkih adolescenata	184
8.1. Uvod	184
8.2. Fenomenološka obilježja kockanja adolescenata	185
8.3. Rizičnost kockanja zagrebačkih adolescenata	186
9. Igranje igara na sreću u općoj populaciji Republike Hrvatske	190
9.1. Ciljevi istraživanja	190

9.2. Glavni nalazi istraživanja	190
9.3. Prevalencije i učestalost igranja igara na sreću	191
9.4. Stavovi u vezi s igranjem igara na sreću	192
9.5. Percepcija problema povezanih s igranjem igara na sreću	192
9.6. Osnovna obilježja (trenutačnih) igrača igara na sreću	194
9.7. Osnovna obilježja osoba koje su u posljednjih mjesec dana imale problema povezanih s igranjem igara na sreću	194

DRUGI DIO: Istraživanja kockanja

I. STAVOVI VJERSKIH ZAJEDNICA U HRVATSKOJ O KOCKANJU	199
1. Stavovi vjerskih zajednica o kockanju, klađenju i igrama na sreću	199
1.1. Uvod	199
1.2. Kockanje kao grijeh	203
1.3. Brak, obitelj i kockanje	209
1.4. Kockanje i vjera u Boga	213
1.5. Kockanje kao „pošten“ izvor prihoda ili „prljav novac“	214
1.6. Igre na sreću – podržavati ili zabraniti?	215
1.7. Medijska promocija kockanja, klađenja i igara na sreću	218
1.8. Kockanje kao ovisnost. Kako je liječiti?	220
II. KOCKANJE I TISAK	223
1. Kockarske teme i sadržaji u hrvatskom tisku u mjesecu studenom od 2001. do 2010. godine	223
1.1. Uvod	223
1.2. Metodologija rada	224
2. Rezultati istraživanja	227
2.1. Broj priloga po godinama u novinama	227
2.2. Tematska zastupljenost u priložima	228
2.3. Sadržajna struktura pojedinih tema	231
2.4. Istaknutost sadržaja priloga	237
III. KOCKANJE I PRAVO	242
1. Osnovni pojmovi	242

2. Rimsko pravo i igre na sreću	243
3. Kockanje u statutima srednjovjekovnih gradova	246
4. Kockanje između apstinencije, patologije i prava	250
5. Kockanje i pravni propisi na području Hrvatske od 15. do 18. stoljeća	254
5.1. Prvi zakon – Patent	254
5.2. Koncesije	255
5.3. Monarhija 1786. godine preuzima organizaciju igara na sreću	256
5.4. Novi zakon – Lotto-patent	256
5.5. Priređivanje igara na sreću u Ugarskoj od 1867. do 1918.	257
5.6. Igre na sreću u pravilima društava u Hrvatskoj od 1845. do 1918.	258
5.7. Pravni propisi o igrama na sreću u Hrvatskoj od 1867. do 1918.	259
6. Pravni propisi o igrama na sreću u Kraljevini Jugoslaviji	261
7. Pravni propisi o igrama na sreću u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj	262
8. Pravni propisi o igrama na sreću u socijalističkoj Jugoslaviji	264
8.1. Uspostava sustava priređivanja igara na sreću	264
8.2. Osnivanje i rad Jugoslavenske lutrije	266
8.3. Osnivanje i rad Lutrije Hrvatske	267
9. Pravni propisi o kockanju i klađenju u suverenoj Republici Hrvatskoj	268
9.1. Osnovna pitanja koja su uređena Zakonom o igrama na sreću (NN br. 87 od 21. 7. 2009.) te posljedice proizašle njegovim donošenjem i provedbom	269
9.2. Pristupanje Republike Hrvatske Europskoj uniji, usklađivanje zakonodavstva i stvaranje potrebnih kapaciteta za usvajanje i provedbu pravne stečevine EU	272
9.3. Ostali razlozi zbog kojih je donesen novi Zakon o igrama na sreću	273
9.4. Pravni propisi na području igara na sreću, kockanja i klađenja u Republici Hrvatskoj i neke njihove negativne posljedice	274

IV. KOCKANJE I SOCIJALNA PATOLOGIJA	275
1. Uvod	275
2. Patološko kockanje	277
2.1. Definiranje patološkog kockanja	277
2.2. Dijagnostički kriteriji za patološko kockanje	277
2.3. Mjerenje patološkog kockanja	284
2.4. Programi odgovornog kockanja	285
3. Pojavnost patološkog kockanja u svijetu, Europi i Hrvatskoj	288
3.1. Pojavnost patološkog kockanja u svijetu	288
3.2. Pojavnost patološkog kockanja u Europi	290
3.3. Pojavnost patološkog kockanja u Hrvatskoj	295
3.4. Prikaz slučajeva patološkog kockanja	297
V. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	300
1. Opća razmatranja	300
2. Rezultati empirijskih istraživanja	308
2.1. Stavovi vjerskih zajednica u Hrvatskoj o kockanju	308
2.2. Kockanje i tisak	310
2.3. Kockanje i pravo	314
2.4. Kockanje i socijalna patologija	317
3. Preporuke za daljnji rad	319
BIBLIOGRAFIJA	321

III. DIO: Prilozi

Prilog A	
Anketni upitnik za vjerske zajednice	341
Prilog B	
Pregled pravnih propisa o kockanju, klađenju i igrama na sreću na tlu Hrvatske u razdoblju od 1919. do 2014. godine	345
I. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca	345
II. Kraljevina Jugoslavija	346
III. Nezavisna Država Hrvatska	346
IV. Demokratska Federativna Jugoslavija	348
V. Federativna Narodna Republika Jugoslavija	349

VI. Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija	349
VII. Socijalistička Republika Hrvatska	351
VIII. Republika Hrvatska	352
Prilog C	
Pregled odluka Kraljevskog vijeća Dalmacije, Hrvatske i Slavonije o igrama na sreću – Luka sreće, Vaza sreće, Sretni lonac i Sretna vaza – u razdoblju od 30. 4. 1771. do 22. 8. 1776. godine	362
(1) Odluka Kraljevskog vijeća u Varaždinu od 30. 4. 1771. godine	362
(2) Odluka Kraljevskog vijeća u Varaždinu od 16. 8. 1774. godine	364
(3) Molba Kraljevskom vijeću za priređivanje igre na sreću „Sretni lonac“ od 27. 6. 1775. godine	365
(4) Odluka Kraljevskog vijeća u Varaždinu od 6. 8. 1775. godine	366
(5) Odluka Kraljevskog vijeća u Varaždinu od 4. 11. 1775. godine	367
(6) Zahtjev Antonija Siebera Kraljevskom vijeću u Zagrebu od 4. 7. 1776. godine	369
(7) Odluka Kraljevskog vijeća u Zagrebu od 19. 8. 1776. godine	370
(8) Odluka Kraljevskog vijeća o oduzimanju prava na priređivanje igre na sreću Antoniju Sieberu od 22. 8. 1776. godine	371
Kazalo	373
Zahvale	381
O autoru	383